

O GREENBLATTOVIH INTERPRETACIJAH RAZMERJA MED PROSPEROM IN KALIBANOM PRIMER PARADIGME NOVEGA HISTORIZMA

Jelka Kernev Štrajn

Ljubljana

Prispevek predochi pogloblitne metodološke poteze novega historizma. Mimogrede se pomudi pri zgodovini nastanka tega pojava in njegovih značilnostih. Osredinja se na Greenblattova dela, zlasti na njegove interpretacije razmerja med Prosperom in Kalibanom iz Shakespearovega Viharja. Na podlagi teh ugotavlja, da so nekatera Greenblattova besedila iz osemdesetih let podlegla kolonialnemu diskurzu, čeprav ga je Greenblatt sam v zgodnejši fazi pri interpretiranju Viharja prepričljivo razglasil za neustreznega.

Greenblatt's interpretations of the relationship between Prospero and Caliban. The paper presents some of the main methodological features of new historicism. It briefly outlines the history of the beginnings of this phenomenon and its characteristics. It focuses on Greenblatt's work, particularly on his interpretations of the relationship between Prospero and Caliban in Shakespeare's play The Tempest. On the basis of this the paper comes to the conclusion that some of Greenblatt's texts from the 1980s were subject to a colonial discourse that he himself had beforehand found out to be inappropriate for the interpretation of The Tempest.

Ob nešteti različnih prakse novega historizma¹ je za iztočnico tega razmišljanja poskrbelo naključje, da sta pozornost pritegnila predvsem dva teksta, ki vsaj na prvi pogled neposredno ne zadevata novega historizma. Prvi je esej, narejen deloma tudi v obliki intervjuja. Govori o modernem svetovnem pojavu, ki ga avtor Edouard Glissant imenuje »kreolizacija jezikov«. ² Izšel je pod naslovom *Introduction à une poétique du divers* (1996). Drugi je dramski tekst *Une tempête* (1969), delo Glissantovega starejšega rojaka Aiméja Césaira. ³ Zanimivo pri tem je – in tu utegne biti zopet na delu naključje –, da sta oba avtorja po rodu z Martinika, nekdanje francoske kolonije. *Une tempête* je predelava Shakespearovega *Viharja*, napisana v izrazito postkolonialni maniri. ⁴ Ta določa tudi Glissantov esej, kjer je osrednji predmet obravnave razmerje med je-

zikom kolonizatorjev in jezikom koloniziranih. Gre za pojav, ki ga je Stephen Greenblatt – utemeljitelj in eden najvidnejših predstavnikov novega historizma – poimenoval »jezikovni kolonializem« ter mu v svojih spisih namenil precej pozornosti. Najizčrpnje se mu je posvetil v razpravi »Learning to curse«, ki se odlikuje po tem, da je v interpretaciji Shakespearovega *Viharja* vnesla povsem nov, dialoški vidik. Teza pričujočega spisa je, da je ravno ta vidik oziroma njegova interpretacija odločilnega pomena za ugotavljanje kolonialne ali postkolonialne naravnosti novohistorističnih interpretacij razmerja med Prosperom in Kalibanom. Primerjava, ki se omejuje na tista mesta Greenblattovih razprav,⁵ kjer se avtor neposredno dotakne dialoške razsežnosti *Viharja*, skuša pokazati, kako se je Greenblatt v svoji interpretaciji razmerja med Prosperom in Kalibanom – od »Learning to curse« prek »Invisible bullets« do »Martial law in the land of cockaigne« – najbrž nevede odvrnil od postkolonialne naravnosti, razločno zaznavne v »Learning to curse« (prva objava 1976), in nehote zavzel stališče, ki omogoča kolonialno interpretacijo, opazno v dveh poznejših besedilih, »Invisible bullets« (prva objava 1981) in »Martial law in the land of cockaigne« (prva objava 1988). Primerjava skuša osvetliti nekaj metodoloških potez⁶ novega historizma in hkrati nakazati kritično izhodišče. Pri tem je treba opozoriti, da se omejuje zgolj na enega od mnogih možnih pogledov na razvoj novohistorične paradigme in da ta paradigma, katere predstavniki so poleg Greenblatta še Louis A. Montrose, Catherine Gallagher, Stephen Orgel, Walter Benn Michaels in drugi, še zdaleč ni edina. Širše vzeto, zajema novi historizem precej obsežnejši spekter avtorjev, od Hydna Whita in Otta Minka do Franka Lentricchie in Gayatri Chakravorty Spivak, ki jim je ob vseh razlikah skupno to, da so novo koncepcijo zgodovine izrabili drugače kot Greenblatt in njegovi somišljeniki.

Besedna zveza novi historizem, prvič uporabljena v posebni izdaji revije *Genre* leta 1982, sproži dve neposredni asociaciji. Jedro sintagme, historizem, kaže razumeti v tesni zvezi s konceptom zgodovine, saj ga večinoma opredeljujejo kot zgodovinsko razlaganje stvari in pojavov (Verbinc 1968), odnosnica oziroma prilastek novi pa asociativno priklicuje neki drug pojav znotraj literarne vede, ki ga že vrsto let poznamo pod imenom novo kritištvo (angl. new criticism). Poleg tega prilastek novi napeljuje na misel, da se je pojem izoblikoval na ozadju razlike s starim oziroma tradicionalnim historizmom.

Routledge Encyclopedia of Philosophy (Version 1.0, London, 1998) historizem opredeljuje kot koncept, povezan z razvojem določenega »zgodovinskega občutka«, ki se je pojavil sredi devetnajstega stoletja v Nemčiji. Spodbudilo ga je na eni strani spoznanje, da se preteklost bistveno razlikuje od sedanjosti, na drugi strani pa zavedanje, da je preteklost mogoče dojeti samo na ozadju popolnega uzaveščenja sedanjosti. Približno ob istem času se je izraz pojavil tudi v metodoloških razpravah o politični ekonomiji, kjer je dobil slabšalen prizvok. Pomenil naj bi poskus širitve zgodovine na nezgodovinska področja. Slabšalno ga je razumel tudi Nietzsche, in sicer kot zastarel, nekritičen odnos do zgodovine v smislu kopičenja zgodovinskih podatkov. Nekoliko objektivneje je

historizem označil šele Ernst Troeltsch, ki ga je opredelil kot nasprotje »naturalismusu« – kvantitativnemu preučevanju narave. Sčasoma je izraz dobil pomen prizadevanja, kako iz zgodovine narediti kar se le da objektivno vedo po vzoru naravoslovnih znanosti 19. stoletja. To pojmovanje predpostavlja zgodovinskost slehernega spoznanja, historizem pa v njem nastopa kot kritika razsvetljenske epistemologije, ki so jo pod vplivom Herderja in Hegla prakticirali med drugimi tudi Benedetto Croce, Leopold Ranke, J. G. Droysen, R. G. Collingwood in Friedrich Meinecke. Herderju so sledili, ko so skušali čim bolj objektivno opisovati preteklost z vidika diskontinuitete, pri Heglu so se zgledovali, ko so odkrivali splošne vzorce zgodovinskega spreminjanja.

Novi historizem se ni vzpostavil kot izrecna kritika kakšne od različic tradicionalnega historizma, ampak kot povsem nova koncepcija, ki se je izoblikovala v neposredni zvezi z novo koncepcijo zgodovine. Kritike starega zgodovinopisja so se pojavljale že dosti pred nastopom novega, na primer pri filozofih, kot so Heinrich Rickert, Walter Benjamin, Karl Popper. Najbolj polemično pa je svojo kritiko že v devetnajstem stoletju zastavil Friedrich Nietzsche. Njegovo kritično stališče je prek Foucaultove interpretacije zaznamovalo koncepcije novih historistov. Nietzsche je namreč nadvse odločno nastopil proti teleološkemu pojmovanju zgodovine kot »velike zgodbe«, ki stremi k objektivnosti, in zavračal sleherno stališče do zgodovine kot interpretacije vzročne in časovne povezave preteklih dogodkov. Zgodovino je razumel kot genealogijo, to je kot niz transformacij in prelomov, a še vedno kot zgodbo (historio), čeprav fragmentarno, heterogeno in polno protislovij (Nietzsche 1988). Na podlagi Nietzschejeve koncepcije genealogije je Foucault izoblikoval svojo koncepcijo zgodovine, in to kot interdisciplinaren spoj idejne zgodovine, filozofije znanosti, filozofije zgodovine, literarne zgodovine in še česa. Pri tem je namerno spregledal tradicionalno zgodovino, o kateri je menil, da kot teleološko in objektivno prikazovanje dogajanja temelji na nemogoči poziciji zunaj prostora in časa. V nasprotju z zgodovinarjem se preučevalec genealogij zaveda svoje subjektivne pozicije in jo tudi upošteva, ve, da je začasna in da on s stališča te začasnosti vedno znova reinterpreterira preteklost. Genealogija (Nietzsche) oziroma arheologija (Foucault) se potemtakem manifestira kot prožna konfiguracija pogosto nasprotujočih si prepričanj, stremljenj, mnenj in vrednot v razvoju človekove vednosti. V okviru slednje je Foucaulta najbolj zanimala diskontinuiteta kot posledica epistemoloških prelomov. To je mest, kjer je tradicionalni zgodovinski diskurz izgubil svoj zagon, uveljavil pa se je novi diskurz kot izraz novih družbenih praks (Foucault 1969).

Foucaultov pogled na zgodovino novi historisti dopolnjujejo s spoznanjem, nastalim pod vplivom hermenevitičnega izročila Schleiermacherja in Diltheyja, da je preteklost dostopna izključno prek tekstov. Interpretacija le-teh pa je vselej omejena z zgodovinskim trenutkom tistega, ki interpretira. Hermenevitično razumevanje je rezultat dialoga, ki ga omogoča »zlitje horizontov« preteklosti in sedanjosti, kajti »horizont preteklosti se nikakor ne oblikuje brez sedanjosti. /.../ Razumevanje je vselej precej bolj proces zlivanja takšnih domnevnih horizontov, ki obstajajo

sami za sebe /.../ V delovanju tradicije nenehno prihaja do takšnega zlivanja.« (Gadamer 1965: 289) Preteklost v okviru novih koncepcij zgodovine potemtakem preneha biti pasivni predmet preučevanja. Postane neizčrpen vir pomenov in s tem vedno novih interpretacij, ki so posledica prepoznavanja znanega v neznanem⁷ in razbiranja raznorodnih govorov, porajajočih se ob vzajemnem delovanju preteklosti in sedanjosti, ob stiku neznanih in znanih, torej različnih kultur. Ta interakcija se je dogajala in se še dogaja v vseh obdobjih človeške zgodovine. A zdi se, da najintenzivneje ravno v času kolonialnih osvajanj, ob nastajanju kolonialnih razmerij, ki so najbolj zaznamovala renesančno Anglijo. Številna poročila iz tega obdobja govorijo o soočenjih in stikih med starimi evropskimi in novimi neevropskimi kulturami. Nič čudnega torej, da je renesančna literatura, v okviru te pa zlasti Shakespearova dramatika, postala osrednji predmet pozornosti novih historistov in da so bili avtorji, ki so začeli uvažati prakso novega historizma, večinoma profesorji angleške književnosti, strokovnjaki za renesanso (poleg Greenblatta so to še: Jonathan Goldberg, Louis A. Montrose, Leonard Tennenhouse, Joel Fineman in drugi). Toda ta »interakcija kultur« še zdaleč ni edina razsežnost renesančnih poročil o kolonialnih osvajanjih. V njih se namreč razbira še en temeljni koncept renesančne družbe in kulture, to je koncept oblasti, ki so ga novi historisti, enako kot koncept zgodovine, podedovali po Nietzscheju, a tudi tokrat prek Foucaultove interpretacije. Primerjava Foucaultovega in Nietzschejevega pojmovanja oblasti pokaže, da je bil Nietzsche, ki je videl izvor oblasti v posamezniku ali razredu, navdušen nad njo kot nad zmožnostjo preseganja zgodovinskih okoliščin. Foucaulta, ki je oblast razumel kot »kompleksno strateško situacijo določene družbe«, pa je pritegnil predvsem vrtoglavi razvoj novih načinov njenega delovanja v zahodni družbi (Brannigan 1998: 49).⁸ Sicer pa Foucaulta ne zanima oblast kot taka, ampak predvsem njena povezava z vednostjo in njena zmožnost, da použije in v svoj prid obrne sleherno družbeno razmerje, tudi subverzivno. Deluje torej strukturno in sistematično, je »produktivna mreža, ki prepreda celotno družbeno telo« (Foucault 1980: 119).

Ta foucaultovska fascinacija z oblastjo je nezgredljivo zaznavna v razpravah novih historistov, ki so prepričani, da so literarni teksti tako kot vse druge »diskurzivne formacije« predvsem orodja za vzpostavljanje oblasti. Tekst kot sistem znakov, ki proizvajajo pomen, je potemtakem za novi historizem, metodološko gledano, najpomembnejši koncept. Takšen odnos do teksta je posledica tako strukturalističnega kot poststrukturalističnega vpliva⁹ in hermenevtike. Slednja namreč vidi tekst kot edino pot do vednosti in hkrati do preteklosti, to je kot edini predmet in hkrati medij preučevanja. Skozi tekst se dogaja intenzivno »kroženje reprezentacij«, literarnih in neliterarnih, kar spodkopava zakoličeno razlikovanje »med umetniško produkcijo in drugimi vrstami družbene produkcije« (Greenblatt 1982: 3-6.). Ta teza je po eni strani posredna polemika novih historistov s formalizmom, strukturalizmom in novim kritištvo, saj demistificira privilegirano avtonomijo literarnih tekstov, po drugi strani pa napečuje na neposredno zvezo med novim historizmom in intertekstualnostjo, ki je kot metoda prisotna v slehernem primeru novohistoristične prakse (prim. Juvan 2000: 141-143 in Beker 1991: 335-347).

V tem pogledu se zdi smiselna pritegnitev Césaireove drame v razpravo o novem historizmu, saj je v njej na delu eksplicitna medbesedilnost. Ta se manifestira kot parodija, ki je »najstarejša in najproduktivnejša med medbesedilnimi zvrstmi« (Juvan: 2000: 37). Parodično besedilo med drugim prepričuje samozadostnost izvirnika: bodisi da ga sooči z nekim drugim tekstom bodisi izpostavi njegova notranja protislovja. Slednje je naredil Césaire z *Viharjem*, in sicer tako, da je Shakespearovo pastoralno romanco reducirjal na problem razmerja med Prosperom in Kalibanom. Razumel ga je kot odnos med gospodarjem in sužnjem ali kot razmerje med rasističnim avtoritarizmom in upornostjo, a je kljub temu ali ravno zato med omenjena protagonista uvedel enakovredni dialog, s katerim je skušal kritično osvetliti nekatere na videz večne vrednote evropskega humanizma. Ta dialoška razsežnost *Viharja* je presečišče obeh medbesedilnih postopkov, s katerima sta se Césaire in Greenblatt lotila vsak svoje predelave Shakespearove drame, Césaire v literarni obliki parodije, Greenblatt pa v obliki novohistoristične interpretacije. Ta izhaja iz predpostavke, da je med renesančnimi avtorji problem jezikovnega kolonializma najbolje tematiziral Shakespeare v *Viharju*, kjer »je osupljivo soočenje med pismeno in nepismeno kulturo stopnjevano, skorajda parodirano v razmerju med Evropejcem, čigar moč izvira izključno iz njegove knjižnice, in divjakom, ki pred prihodom Evropejca pravzaprav ni znal govoriti.« (Greenblatt 1990: 23)¹⁰ »Remember / First to possess his books,« (*The Tempest*, III / 2),¹¹ opozarja Kaliban Stefana in Trinkula.

V razpravi »Learning to curse« Greenblatt najprej kritično pretrese dve naravnosti renesančne Evrope do jezikov ameriških Indijancev. Obe sta se izoblikovali v šestnajstem stoletju in se hkrati vzajemno izključevali. Nekateri sodobniki so verjeli, da kaj takega, kot je jezik Indijancev, sploh ne obstaja, kolikor pa obstaja, je skrajno pomanjkljiv; drugi so bili prepričani, da so razlike med indijanskimi in evropskimi jeziki povsem zanemarljive. Greenblatt na podlagi primerov, vzetih iz poročil in dokumentov tedanjega časa, utemeljuje neustreznost obeh pogledov¹² in ugotavlja, da oba izražata temeljno nezmožnost opaziti podobnosti in hkrati razlike v določenem pojavu, zaznati znano v neznanem ali, drugače povedano, dojeti metaforo. *Vihar* je z vidika jezikovnega kolonializma zanimiv predvsem zato, ker eksperimentira z obema skrajnima različicama omenjene naravnosti. Greenblattu se zdi, da Shakespeare preizkuša gledalčevo zmožnost dojemanja metafore, ki naj bi mu omogočila že prej zapopasti tisto, čemur se Prospero negotovo približa šele v sklepnem delu igre. Kalibanova zavest namreč ni »preprosto popačena negacija« Prosperove zavesti, saj Kaliban scela in samostojno pojmuje svoj svet. Ta pa je, kot poudarja Greenblatt, vse prej kot razviden. *Nerazvidnost* (angl. opacity) Kalibanovega sveta in ambivalentnost njegovega razmerja s Prosperom se kaže tudi na oblikovni ravni. Kaliban govori v vezani besedi, tako kot plemiči, Stefano in Trinkulo, predstavnika nižjih družbenih plasti, pa se vseskozi izražata v prozi. Sicer je že A. W. Schlegel opazil razliko med poetično robotostjo Kalibana in prozaično vulgarnostjo pijanih mornarjev (Schlegel 1966: 161).¹³ V prid Greenblattovi tezi o nerazvidnosti Kalibanovega sveta govori tudi dejstvo, da je Shakespeare ravno v Kalibanova usta položil nekaj najbolj liričnih odlomkov v drami:

»I prithee, let me bring thee where crabs grow;
And I with my long nails will dig thee pig-nuts;
Show thee a jay's nest, and instruct thee how
To snare the nimble mamoset; I'll bring thee
To clustering filberts, and sometimes I'll get thee
Young scamels from the rock.«¹⁴ (*The Tempest*, II/2)

Poleg tega je avtor *Viharja* edinole Kalibanu omogočil prisluhniti skrivnostni otoški glasbi:

»Be not afeard: the isle is full of noises,
Sounds and sweet airs, that give delight and hurt not.
Sometimes a thousand twangling instruments
Will hum about mine ears; and sometimes voices,
That, if I then had wak'd after a long sleep;
Will make me sleep again: and then, in dreaming,
The clouds methought would open and show riches
Ready to drop upon me; that, when I wak'd
I cried to dream again.«¹⁵ (*The Tempest*, III/2)

Ta nerazvidnost,¹⁶ ki je v tesni zvezi s poetičnostjo dramskega besedila, je po Greenblattu vzrok in hkrati učinek ambivalentnosti razmerja med Prosperom in Kalibanom, razmerja, ki neposredno napotuje na nerazvidnost koloniziranih jezikov in kultur. Tem so namreč Evropejci šestnajstega stoletja odrekli ravno to razsežnost: »Kajti specifični jezik in specifična kultura nista niti tukaj niti kdajkoli popolnoma ločljiva. Razločiti ju, pomeni obrniti se od neurejene, zmedene kopice detajlov, ki označujejo določeno družbo v določenem času, k treznemu območju abstraktnih načel. Prav z namenom, da bi opozoril na vrednost takšnih visoko donečih načel – 'Govor je popeljal ljudi iz barbarstva v civilizacijo,' ali 'Vsi ljudje smo potomci enega moža in ene žene,' – je toliko zgodnjih piscev indijanske jezike zavrnilo in zavrlo kot šaro.« (Greenblatt 1990: 32).¹⁷ S tem je bila za sporazumevanje med starim in novim svetom narejena nepopravljiva škoda. Začela se je mistifikacija kulturnega prepada, ker se ni mogel vzpostaviti pravi dialog, to je dialog v smislu »rivalstva koeksistirajočih zavesti« (Škulj 1993: 23). Greenblatt v nasprotju z mnogimi predhodnimi interpreti *Viharja* (Kermode, Hawkes) razbira zametke takega dialoga v razmerju med Prosperom in Kalibanom. Opre se predvsem na zagonetne Prosperove besede iz prvega prizora petega dejanja: »this thing of darkness / I acknowledge mine«¹⁸ (*The Tempest*, V/1), ki naj bi aludirale na to, da se Prospero po svoje zaveda razcepa v sebi, to je razcepa med subjektom in objektom kolonizacije. Na podlagi omenjenega verza izpelje Greenblatt dve izrazito kolonialno naravnani interpretaciji, a obe zavrne. Sam nato izpostavi etično razsežnost omenjene povezave med dramskima osebama, ker, po njegovem, vrstici nakazujeta globoko, četudi povsem »nesentimentalno vez« med Prosperom in Kalibanom: »Nemara tudi izraz 'priznati' pomeni neko moralno odgovornost, tako kot Gospod v Jamesovem prevodu Jeremije spodbuja: 'Samo priznaj svojo krivdo, da si se upirala Gospodu, svojemu Bogu

...!«¹⁹ (Greenblatt 1990: 26)²⁰ Izrazita ambivalentnost razmerja med protagonistoma je zaznavna tudi v Kalibanovem očitku Prosperu: »You taught me language, and my / profit on't / Is, I know how to curse, The red plague / Rid you / For learning me your language!«²¹ (*The Tempest*, I/2), ki ga Greenblatt razume kot prvo kritiko jezikovnega kolonializma. Prospero namreč na Kalibanove besede ne odgovori neposredno, sledi le ukaz: »Hag-seed, hence ...!« (*The Tempest*, I/2)²² z grožnjo: »If thou neglect'st, or dust ...!« (*The Tempest*, I/2).²³ Poslednji dokaz ambivalentnosti razmerja med protagonistoma pa se, po Greenblattu, pokaže v sklepu igre, ko gledalec ostane v popolni negotovosti glede Kalibanove nadaljnje usode.

Greenblatt je svojo interpretacijo *Viharja* izpeljal tako, da je Shakespearovo besedilo soočil z nekaterimi poljubno izbranimi marginalnimi teksti – pismi, poročili, kronikami itn. V razpravi »Learning to curse« gre za filozofsko pesnitev Samuela Daniela, delo *De orbe novo* (1525), ki ga je napisal Pietro Martire Vermigli, pismo istega avtorja papežu Leonu X., Kolumbov dnevnik in podobno. Ali je Shakespeare te tekste poznal ali ne, sploh ni pomembno, važno je le, da jih je mogoče umestiti v določen družbeni in zgodovinski kontekst. Tega pa Greenblatt, pod Foucaultovim vplivom, ni pojmoval kot neko homogeno polje, pač pa kot heterogeni, razpršeni prostor, po katerem se pretaka »družbena energija«. Konfrontacija literarnega teksta oziroma nekega naključnega tekstnega detajla z različnimi konteksti dramsko delo vpne v raznorodno mrežo »diskurzivnih formacij«. Razmerja znotraj te mreže zadevajo avtorja, družbo, kulturo, ideje, vrednote, ideologijo, skratka, Shakespearovo igro zgodovinsko in politično umeščajo pred današnje občinstvo.

Več kot jasno je, da se avtor *Viharja* ni mogel zavedati usedlin kolonialne problematike, ki so jih kritiki pozneje odkrivali v tej renesančni drami. Shakespeara so namreč šele v devetnajstem stoletju dokončno ustoličili za nacionalnega barda, natanko tedaj, ko je Anglija dosegla vrhunec kot kolonialna velesila. Tako je diskurzivna praksa angleškega kolonializma šele v devetnajstem stoletju obveljala za prevladujoči kontekst *Viharja* in hkrati še daleč v dvajseto stoletje zaznamovala nadaljnje literarne interpretacije te drame. Literarna zgodovina (Kermode, Hawkes) je dialog med Prosperom in Kalibanom največkrat interpretirala izključno s Prosperovega vidika, ga povezovala s kolonialnim diskurzom,²⁴ dramatika pa s kolonizatorjem (prim. Hawkes 1973). S tem je spregledala marsikatero pomembno razsežnost *Viharja*. Tako na primer celo Laurence M. Porter, avtor izrazito postkolonialno naravnane članka o Césairovi predelavi *Viharja*, ugotavlja, da je celotna Shakespearova dramska zgodba povedana s Prosperovega vidika (Porter 1995: 363). Greenblatt je, nasprotno, prepričan, da se je Shakespearu posrečilo skozi celoten tekst vzdržati določeno ambivalentnost razmerja med Prosperom in Kalibanom. S stališča te ambivalentnosti so nadvse dragoceni prispevki kritikov in dramatikov iz nekdanjih kolonij. Poleg Aiméja Césaira so to še Georg Lamming, Roberto Fernandez Retamar, Rubén Darío in drugi, ki so znali prisluhniti tudi Kalibanu in s tem brati *Vihar* na dialoški način. To je na način »rivalstva koeksistirajočih zavesti«, saj »dialoškost implicira izra-

zito antiavtoritarno držo jezika, ki se zaveda relativiziranosti, deprivilegiranosti in konkurenčnosti pogledov na eno in isto stvar« (Škulj 1993: 23).

Primerjava *Viharja z Une tempête*²⁵ že na ravni forme pokaže pomembno razliko, saj se v *Viharju* proza izmenjuje z verzi, in to povečini v skladu z družbenim statusom dramske osebe, Césairova drama pa je v celoti pisana v nevezani besedi. Obe drami imata okvir, le da je Shakespeare okvirni prizor postavil na konec kot logično posledico zadnjega dejanja in se, kot zatrjujejo nekateri shakespeareologi (na primer Kermode) poistovetil s Prosperom. Césairov okvirni prizor z dodatno osebo (*Le meneur du jeu*) služi predvsem demistifikaciji Prosperovih magičnih zmognosti (Porter 1995: 366). Osamljeni otok, kamor je Shakespeare postavil svojo igro, se zdi Césairu nadvse prikladen za politično evokacijo Antilov. Prospero, ki v Césairovi predelavi uteleša rasizem, utegne priklicati v spomin francoske vojake. Ti so se, potem ko je nemška vojska okupirala Francijo, dejansko izkrcali na Antilih in se do staroselcev obnašali izrazito kolonialno (Porter 1995: 362-363). Prikaz Prospera kot samovoljnega uzurpatorja, Kalibana pa kot žrtev kolonizacije, a hkrati kot umsko in telesno enakovredno bitje z lastnimi vrednotami in prepričanju učinkuje kot Césairova polemika z večino preteklih, že uveljavljenih interpretacij *Viharja*, ki – gledano s perspektive Césairove igre – predstavljajo implicitno kontinuiteto s predpostavkami kolonialnega diskurza. Te interpretacije so si prizadevale na vsak način obdržati enotnost tekstnega pomena, in to največkrat z zatekanjem k pojmu izvora, s katerim so skušale razložiti predvsem lastnosti dramskega teksta, ki odstopajo od predpostavljene enotnosti. Césaire se je v svoji predelavi oprl ravno na tiste Prosperove poteze, ki so v Shakespearovi verziji sicer prisotne, a nikakor ne ustrezajo uveljavljeni podobi Prospera kot samoobvladanega, vserazumevajočega in vseodpuščajočega čarovnika.

Ena takih potez je, kot sta opazila Barker in Hulme, na primer Prosperova nepričakovana razdraženost, ki pride najbolj do izraza v četrtem dejanju, ko Prospero odkrije Kalibanovo zaroto. To je moteči moment v sicer gladkem odvijanju dramske zgodbe. A ga ne ponazarja samo Prosperova nenadna jeza, ampak tudi prizor s plesočimi nimfami, ki potem v hipu izginejo. Nenadejano prekinjeni ples nimf vnaša disonantni ton v sicer harmoničen razvoj dramskega dejanja (Barker in Hulme 1985: 202). Frank Kermode je to nesorazmerje med vzrokom in učinkom v drami pripisal neustrezni motivaciji, Barker in Hulme pa menita, da je možnih več odgovorov. Med drugimi tudi ta, da je Prosperov izbruh jeze posledica nezavednega strahu, ki zadeva legitimnost njegove oblasti na otoku. Je torej izraz protislovja med Prosperovo dvojno vlogo, vlogo kolonizatorja in koloniziranega, protislovja, ki evocira njegov ambivalentni položaj in je hkrati vzrok za večpomensko interpretacijo razmerja med njim in Kalibanom. To razmerje je v perspektivi novega historizma mogoče obravnavati samo v neposredni povezavi z vprašanjem oblasti in vprašanjem dojemanja drugačnosti drugega ter njegovega diskurza, to je *diskurza drugega*.

Pojem diskurz drugega je Greenblatt prevzel od Lacana. Razume ga kot razliko med imaginarnim in simbolnim, kot premestitev otrokove

usmeritve od matere (imaginarno) k svetu (simbolno). Kakor hitro to Lacanovo spoznanje prenesemo v kontekst kolonialnih razmerij, lahko tvegamo sklep, da je bil sleherni staroselski govorec, ki se je ujel v proces jezikovnega kolonializma, primoran artikulirati svojo identiteto v jeziku drugega. Kajti proces zatiranja, ki je nastal kot nujna posledica kolonialnih osvajanj, nikoli ni bil dokončen. V zmagovitem jeziku kolonizatorjev so za zmeraj ostale sledi zatritega jezika.²⁶ Učinek tega dolgotrajnega procesa je bilo formiranje diskurza drugega, ki ga Greenblatt upravičeno istoveti s kodom gospodarja. Govoriti v kodu gospodarja po njegovem pomeni prakticirati *premistitev* in *absorpcijo*, to pa sta procesa, ki sta poleg *empatije* nepogrešljiva za uspešno *improvizacijo*. Metodološko gledano je improvizacija poleg oblasti eden najtemeljnejših konceptov novega historizma, je način, po katerem se oblast prilagodi vlogi drugega, tako da sproti použije sleherno opozicijo. Zato je kot orodje oblasti imela vselej pomembno vlogo pri angleških osvajanjih indijanskih ozemelj. Za pričujoče razmišljanje je pomembno predvsem dejstvo, da Greenblatt ta vzorec renesančnega obnašanja odkriva tudi v Shakespeareovih dramah, natančneje v delovanju njegovih dramskih junakov. Svojo tezo razvije na primeru *Othella*, in sicer tako, da Shakespeareovo dramo sooči z arhivskim zapisom Pietra M. Vermiglia (*De orbe novo* 1525) o španskih zavojevalcih in ljudstvu z otokov Lucayan (današnji Bahami). Pietro Martire Vermigli poroča, kako so španski kolonizatorji prišli na otok Lucayan iskat delovno silo za svoje rudnike zlata. Na mestu samem so izvedeli za verovanje staroselcev, da se bodo nekoč pridružili svojim mrtvim prednikom na rajskem otoku. Španci so to verovanje izkoristili in prebivalce otočja prepričali, da jih bodo s svojimi ladjami odvedli v obljubljeni paradiz. Tako so se ljudje rade volje pustili odpeljati. Ko so ugotovili prevaro, so naredili skupinski samomor. Vlogo, ki so jo v tem dogajanju odigrali španski zavojevalci, Greenblatt poveže z Jagom v *Othellu*. Ta je tudi ravnal v skladu z načeli improvizacije. Jago namreč, po Greenblattu, premore zmožnost empatije.²⁷

Premistitev je proces, prek katerega se prvotna simbolna struktura, na primer verovanje v odhod na rajski otok pri ljudstvu Lucayan, sooči z drugimi simbolnimi strukturami, na primer s katoliško vero španskih zavojevalcev. Slednja ni nujno v sporu s prvotno strukturo, vendar pripada drugemu redu. Poenostavljeno rečeno: enostranske premistitve porajajo kolonialno naravnost in kolonialni diskurz, za postkolonialno naravnost pa je potrebna recipročnost na diskurzivni ravni, ki poraja postkolonialni diskurz. Nazoren primer te recipročnosti je odlomek iz poročila nekega španskega kapetana, ki je skušal poglavarju indijanskega plemena Cenu dopovedati, da je papež kot »gospodar sveta in namestnik Boga« podaril določeno indijansko ozemlje kastiljskemu kralju. Pri tem je pomembno, da je poročevalec, hote ali ne, zabeležil tudi odgovor indijanskega poglavarja: »Papež je moral biti pijan, ko je to storil, kajti dal je nekaj, kar ni bilo njegovo ... kralj, ki je zahteval ali sprejel to darilo, pa je moral biti nor, saj je zahteval nekaj, kar je pripadalo drugim.« (Greenblatt 1990: 27) V navedenem španskem poročilu ni izjava kolonizirane nič manj slišna kot izjava kolonizatorja. Podobno diskurzivno

recipročnost oziroma obojestransko premestitev razbira Greenblatt v dialogih med Prosperom in Kalibanom, posledica česar je njegovo postkolonialno branje slovite Prosperove izjave »this thing of darkness / I acknowledge mine« (*The Tempest*, V/1). Z njim je namreč onemogočil absorpcijo te izjave v kolonialni diskurz in hkrati spodbudil njene najrazličnejše interpretacije. Na njihovi podlagi se je izoblikovala Greenblatova izvirna interpretacija razmerja med Prosperom in Kalibanom, ki je pokazala, da gre za recipročen in izrazito ambivalenten, pravzaprav dialoški odnos, ki je posledica vzajemne premestitve.

Absorpcija je proces, prek katerega ego kratko malo ponotranji simbolno strukturo, da ta preneha obstajati kot zunanji pojav (Greenblatt 1980: 230). V primeru ljudstva Lucayan se absorpcija manifestira kot asimilacija vere ljudstva Lucayan v katoliško vero, da od vere Lucayan ne ostane ničesar razen bolj ali manj nezavednih sledi v duhovnem stanju španskih zavojevalcev. Drugotna struktura se utegne z izkoriščanjem prvotne, analogne simbolne strukture, okrepiti. Španci niso bili svoje religije prisiljeni videti kot človeški konstrukt, podvržen manipulaciji, nasprotno, njihova lastna vera je postala represivnejša zaradi njihovega omalovažujočega izkoriščanja analognih simbolnih struktur (Greenblatt 1980: 229). S tem ko Greenblatt osnove uspešne improvizacije poistoveti s *prisilo* (angl. compulsion), kolonialno podreditev premesti iz zgodovine v duševnost španskih zavojevalcev. Ta premestitev je ključnega pomena za razumevanje podatkov, ki jih Greenblatt jemlje iz raznih kolonialnih poročil in jih potem vključuje v svoje novohistoristične interpretacije Shakespearovih dram. V razpravi »The improvisation of power« je to *Othello*.²⁸

Podoben postopek kot v »The improvisation of power« je Greenblatt uporabil tudi v razpravi »Invisible bullets: Renaissance authority and its subversion«, kjer je kolonialno poročilo Thomasa Harriota »Brief and true report«, ki pripoveduje o avtorjevem srečanju z Indijanci plemena Algonquin in o tem, kako je njihovo vero izrabil za kolonialni namen oziroma za »prememestitev svojih lastnih religioznih dvomov« (Greenblatt 1981). Ravno dvom je namreč Harriotu omogočil, da je religiozno prepričanje izkusil kot nasilno prakticanje oblasti. S tem ko je Indijance spreobrnil v kristjane, je versko prisilo, ki jo je poprej zaradi svojih dvomov izkusil na sebi, zdaj uspešno preskusil na drugih. Indijance je pripravil do tega, da so začeli dvomiti o svojih starih verovanjih, nato pa jim je postopoma vsilil novo vero. Na podlagi tega Greenblatt sklene, da je diskurz kolonializma zmožen tako dvom kot vero pretvoriti v manifestacijo oblasti.

Primer nazorno potrjuje eno temeljnih novohistorističnih tez o dominantnem diskurzu, to je o diskurzu oblasti, ki je v vsakem primeru sposoben použiti sleherni subverzivni diskurz. Novi historisti torej dopuščajo subverzijo, a so prepričani, da se ne more dogajati drugje kot znotraj uveljavljenega funkcioniranja družbe in kulture. Greenblatt celo zatrjuje, da je oblast pravzaprav odvisna od subverzije, ki jo je v tem smislu mogoče razumeti tudi kot pomoč pri uresničevanju ciljev oblasti (Greenblatt 1981). Ta se namreč lahko opredeli samo v razmerju do subverzivnosti,

do nečesa, kar ji je tuje in zunanje. Sleherni stik med neko dominantno in neko tujo kulturo pomeni soočenje oblasti z njenim drugim. Oblast vselej použije subverzijo drugega, rezultat tega procesa pa je zmeraj enak: oblast se okrepi, nevarnost subverzije je odpravljena. To, kar ostane, je spoznanje, da je subverzija nujno potrebna za sleherno vzdrževanje oblasti. Ta namreč ne izhaja iz neke osrednje ali hierarhične strukture, ampak prežema družbo v celoti. Oblast je torej vsepovsod, vendar ne zato, ker bi bila vseobsežna, ampak zato, ker prihaja od vsepovsod (Foucault 1976).

V razpravi »Invisible bullets« Greenblatta zanima, kako se je subverzivnost udejanjala znotraj renesančne družbe, in kako jo je ta družba sprejemala oziroma pristajala nanjo in jo nevtralizirala. Nazoren primer odkrije v *Viharju*, ko Kaliban v prvem dejanju preklinja, ker so mu vzeli otok:

»As wicked dew as e'er my mother brush'd
With raven's feather from unwholesome fen
Drop on you both! A south-west blow on ye
And blister you all o'er!«²⁹ (*The Tempest*, I/2),

v petem dejanju pa zatrjuje, da bo od zdaj naprej pametnejši, in moleduje za milost: »... and I'll be wise / hereafter, / and seek for grace.«³⁰ (*The Tempest*, V/1). Ob tem si Greenblatt postavi retorično vprašanje: »Kaj bi lahko bil boljši primer /.../, ko oblast, ki je v prvi vrsti ustvarila subverzivno silo, le-to hrani v sebi: 'this thing of darkness,' na koncu reče Prospero, misleč na Kalibana, 'I acknowledge mine' (Greenblatt 1981: 53).³¹ Greenblatt je torej natanko tisto izjavo, na podlagi katere je nekoč prej, v »Learning to curse« izvirno sklepal o določeni recipročnosti in dialoški razmerja med Prosperom in Kalibanom, pozneje, v »Invisible bullets« uporabil za primer oziroma dokaz, kako dominantni diskurz, ki je v tem primeru kolonialni, použije subverzijo. Tako je slovite Shakespearove besede prikrajšal za ambivalentnost, ki jo je v zgodnejši razpravi nadvse spretno izpeljal.

Ob problemu razmerja med Prosperom in Kalibanom se je Greenblatt še enkrat in, kot se zdi, poslednjič zaustavil še v razpravi »Martial law in the Land of Cockaigne« (1988), kjer je *Vihar* soočil s kolonialnim poročilom Williama Stracheyja o ladji *Sea Venture*, ki je doživela brodolom na obali Bermudov. Rezultat tega soočenja je Greenblattovo poistovetenje Prosperove magične spretnosti z vojaškim zakonom v kolonijah, kar se zdi, vsaj na prvi pogled, absurdna povezava, a jo Greenblatt uspešno pojasni s procesom premestitve. Ta se v *Viharju* udejanja v obliki Sebastianove zarote proti švojemu starejšemu bratu Alonsu, ki jo Greenblatt vidi kot premestitev Painejevega upora³² proti kolonialni oblasti. S to izpeljavo Greenblatt implicitno poistoveti dramskega avtorja s kolonizatorjem, ob tem pa pozablja, kako je v razpravi »Learning to curse« ravno zaradi tovrstnega vzporejanja prepričljivo kritiziral Hawkesovo interpretacijo *Viharja*.³³ Homologija med *Viharjem* in kolonialnim diskurzom namreč slednjemu odvzema njegovo represivno noto in ga vzpostavlja kot vseprežemajoči del renesančne družbe in kulture, kot mesto nenehnega »kroženja reprezentacij«, kot mesto, kjer vednosti ni mogoče ločiti od oblasti. Razlog, za Greenblattov zdrs iz postkolonialne v kolonialno

naravnost je mogoče pojasniti z domnevo, da Greenblatt znotraj svojega novohistorističnega obzorja bržkone ni domislil vseh implikacij, vsebovanih bodisi v Gadamerjevi hermenevtiki bodisi v Bahtinovi teoriji dialoščnosti – obe se namreč utemeljujeta v novi koncepciji zgodovinskoosti (prim. Dolinar 1996 in Škulj 1993) –, zato tudi ni mogel ustrezno izrabiti teoretskih izhodišč, ki jih v zvezi z novim pojmovanjem zgodovine ponujata Nietzschejeva filozofija in Foucaultova teorija.

Na podlagi povedanega je mogoče povzeti nekatere stalnice Greenblattovega metodološkega postopka. Ta se vselej odvija tako, da avtor tekste s »kulturnega obrobja« (poročila, kronike, pisma, dnevnike, anekdote in podobno) iztrga iz njihovega prvotnega okolja in jih naredi za osrednji predmet analize. Na ta način jih poveže s širšim kulturnim in političnim kontekstom na eni in s kanoničnimi literarnimi deli, v našem primeru s Shakespearovimi dramami, na drugi strani. Ali če uporabimo Greenblattovo izrazje: marginalni diskurzi se najprej premestijo iz svojega prvotnega konteksta in se nato absorbirajo v simbolno strukturo prakse novega historizma. Ta pa je, kot se je pokazalo, zmožna vsrkati vse, od eksorcističnih spisov do ladijskih dnevnikov.

Soočjenje oziroma sopostavitev »obrobnih« tekstov s kanoničnimi literarnimi deli je kot temeljna metodološka poteza novega historizma – velja tudi za druge predstavnike te smeri in ne le za Greenblatta – izzvala precej kritičnih pripomb. Nekateri kritiki postopku po eni strani priznavajo izvirnost in razgrnitev novih, nepričakovanih uvidov v literaturo, po drugi strani pa mu očitajo miselno nekonsistentnost in zgodovinske netočnosti. Poleg tega so prepričani, da novi historisti – s tem ko anekdote in drugo obrobno tekstno produkcijo povzdigujejo na raven literature in jo obravnavajo kot enakovredno – tej diskurzivni praksi pripisujejo povsem nepriemerno vlogo (Vickers 1993).³⁴ Nasprotno pa se feministke navdušujejo nad novohistorističnim brisanjem meja med literarno in drugo tekstno produkcijo, saj je feministična literarna teorija tudi sama prispevala k dekonstrukciji binarne opozicije med literarnim in neliterarnim. Večina ženskih tekstov iz preteklih obdobj namreč pripada ravno domeni slednjega. Vendar feministke moti, da so osrednji predmet novohistorističnih obravnav izključno teksti, vezani na institucije oblasti (dvor, monarh) ali, kot v primeru Greenblatta, na kolonializem (Hidalgo 1999). Največ skepse pa je naperjene proti novohistoristični koncepciji oblasti, ki naj bi bila zmožna uporabiti in hkrati proizvajati subverzijo. Po tej koncepciji namreč nobena diskurzivna praksa, niti literarna ne, ne more biti zares subverzivna, kar pomeni, da je sleherni subverzivno zasnovano dejanje že vnaprej obsojeno na propad in potemtakem povsem nesmiselno. Smiselno pa utegne v tem kontekstu učinkovati neka Kafkova izjava, namenjena Maxu Brodu: »Obstaja subverzija, neskončno subverzije, samo ne za nas.« (Greenblatt 1981: 53)³⁵

OPOMBE

¹ Že samo Veeserjeva zbornika ponujata vrsto najrazličnejših perspektiv.

² Sociolingvistični izraz kreolizacija označuje proces, v katerem hibridni jezik »pidgin«, nastal z mešanjem kolonizatorskega in koloniziranega jezika za praktične in omejene komunikacijske potrebe, postane materni jezik neke skupnosti, npr. na Jamajki in Haitiju.

³ Aimé Césaire (rojen 1913 na Martiniku) je politično angažirani antilski pisatelj, dramatik in kritik. Skupaj z Leopoldom Senghorjem soustanovitelj gibanja »negritude« in avtor njegovega manifesta. V Franciji se je družil z nadrealisti in komunisti. Od slednjih se je kmalu odvrnil.

⁴ To pomeni, da skuša drugotno, to je postkolonialno besedilo vzpostaviti kritični dialog z izvornim besedilom, ki je izhodišče in navdih za drugotno besedilo, vendar ga pomensko ne določa. Med izvornim besedilom in njegovo postkolonialno predelavo nastaja dialog, ki je predmet bralčeve interpretacije (McLeod 2000: 168).

⁵ Odločitvi za prikaz novohistoristične paradigme prek Greenblattove interpretacije razmerja med Prosperom in Kalibanom je botrovalo predvsem dejstvo, da je vsaj eno od temeljnih vsebinskih razsežnosti *Viharja* mogoče povezati s pojavom jezikovnega kolonializma.

⁶ Metodološke predpostavke novega historizma je, po Veeserju, mogoče strniti v pet ugotovitev: da je sleherno izjavno dejanje vdeleno v mrežo materialnih praks; da sleherna kritika sama uporablja orodja, ki jih zavrača, in tvega, da bo zabredla ravno v tisto prakso, ki jo razkrinkava; da literarni in neliterarni teksti krožijo nediferencirano; da noben diskurz ne omogoča dostopa do nespremenljivih resnic niti ne izraža nespremenljive človeške narave; da kritični diskurz, ki opisuje kulturo v kapitalizmu, prispeva k ekonomiji, ki jo opisuje (povzeto po: Veese 1989: xi).

⁷ Prepoznavanje znanega v neznanem je nujni pogoj za razumevanje metafore in hkrati tudi literarnega teksta kot celote. Na to zmožnost se, kot je bilo omenjeno že zgoraj, sklicuje tudi Greenblatt, ko obravnava problem razmerja med Prosperom in Kalibanom.

⁸ Ob tem kaže opozoriti, da se Foucaultovo pojmovanje razmerij oblasti bistveno razlikuje od marksističnega, po katerem se represija v družbi vselej dogaja v interesu določenega razreda.

⁹ Novi historisti sicer strukturalistom in poststrukturalistom očitajo ahistoričnost, a hkrati povzemajo njihovo metodo, s tem da sleherni sistem reprezentacije obravnavajo kot tekst.

¹⁰ »In *The tempest* the startling encounter between lettered and unlettered culture is heightened, almost parodied, in the relationship between a European, whose entire source of power is his library and a savage who had no speech at all before the European's arrival.« (Greenblatt 1990: 23)

¹¹ »... Vendar / prej ne pozabi vzeti knjig ...« (*Vihar*, 1999, III/2)

¹² Vendar Greenblatt ob tem ne pozabi omeniti, da so se sčasoma oblikovali tudi resnejši lingvistični pogledi na jezike in govornice novega sveta.

¹³ »Er (Kaliban) ist roh, aber nicht gemein, er verfällt niemals in die prosaische und platte Vertraulichkeit seiner betrunkenen Gesellen, denn er ist auf seine Weise ein poetisches Wesen; auch spricht er immer in Versen.« (Schlegel 1966: 161)

¹⁴ »Prosim te, pojdi z mano: vem za tepke; / ti s kremplji bom izkopal gomoljik, pokazal gnezdo šoje, te naučil / loviti urno opico s pastjo, / prinesel ti bom lešnikov; / pa mladih / galebov iz skalovja. Greš z menoj?« (*Vihar*, 1999, II/2)

¹⁵ »Ne boj se, otok je poln šumov, zvokov / in milih pesmi: radost so brez škode. / Včasih mi tisoč bo glasbil brenkljalo / okrog ušes, včasih pa od glasov, / ki

so po dolgem spanju me zbudili, / nazaj zaspim in potlej zdijo v sanjah / se oblaki mi odprti: kažejo / bogastvo, ki se bo usulo name, / tako da se razjokam, ko se zdramim, / in rad naprej bi sanjal.« (Vihar, 1999, III/2)

¹⁶ Izraz »scamels«, ki ga baje do danes ni še nihče zadovoljivo razvozlal, je za Greenblatta še ena potrditev njegove teze o nerazvidnosti Kalibanovega sveta.

¹⁷ »For a specific language and a specific culture are not here, nor are they ever, entirely separable. To divorce them is to turn from the messy, confusing welter of details that characterize a particular society at a particular time to the cool realm of abstract principles. It is precisely to validate such high-sounding principles – 'Eloquence brought men from barbarism to civility or 'All men are descended from one man and one woman' – that the Indian languages are peeled away and discarded like rubbish by so many of the early writers.«

¹⁸ »... Dva moža spoznali / boste za svoja vi, ta stvor teme / pa jaz.« (Vihar, 1999, V/1)

¹⁹ Prevod naveden po: Sveto pismo stare in nove zaveze: Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov. Svetopisemska družba Slovenije: Ljubljana, 1996 (3:13) str. 548.

²⁰ »Perhaps too the word 'acknowledge' implies some moral responsibility, as when the Lord, in the King James translation of Jeremiah, exhorts men to 'acknowledge thine iniquity, that thou hast transgressed against the Lord thy God'.«

²¹ »Učili ste me govora, moj hasek / je ta, da zdaj preklinjam. Naj vas kuga / za uke vašega jezika!« (Vihar, 1999, I/2)

²² »Marš / coprno seme! po kurjavo hitro...« (Vihar, 1999, I/2)

²³ »Če ne storiš ali nerad storiš, / kar ukazujem, ti ...« (Vihar, 1999, I/2)

²⁴ Za kolonialni diskurz je značilno, da pripadnika koloniziranega ljudstva obravnava kot »drugega« v razmerju do kolonizatorja, kot nekoga, ki je zunaj zahodne kulture. Po drugi strani pa skuša kolonialni diskurz to radikalno drugost odpraviti, s tem da skuša o »drugem« čimveč dognati. Drugost je tako določena s protislovnim položajem koloniziranega subjekta, ki je hkrati zunaj in znotraj zahodne vednosti (McLeod 2000: 52).

²⁵ Sprememba naslova iz *The tempest* v *Une tempête* opredeljuje Kalibanov upor kot enega med mnogimi (Porter 1995).

²⁶ O tem procesu, ki se nadaljuje tudi v današnjem času, govori uvodoma omenjeni esej Eduarda Glissanta.

²⁷ Pojem empatije je Greenblatt povzel iz knjige Davida Lernerja *The passing of traditional society* (1964). Pomeni zmožnost vživetja v doživljanje drugega. Ko Greenblatt preuči renesančne izvore te senzibilnosti, postavi tezo, da je, v skladu z Lernerjevim pojmovanjem, Jago utelešena empatija. Pri tem kaže opozoriti, da se pri Jagu empatija dogaja z namenom improvizacije, to je v primeru Jaga zgolj z namenom izkoriščanja drugega (Greenblatt 1980: 225).

²⁸ Razumljivo je, da so za nove historiste zanimivejši tisti Shakespearovi teksti, ki eksplicitneje od drugih obravnavajo problem oblasti. To so poleg *Viharja* in *Othella* še *Kralj Lear*, *Macbeth*, *Milo za drago* in kraljevske kronike.

²⁹ »Naj kužna rosa, ki jo moja mati / metla s peresom vranjim je z nezdravih / barij, oba pokopa! jugovzhod / posuje vaju obadva z mehurji!« (Vihar 1999, I/2).

³⁰ »...In zdaj bom pametnejši, / za milost se bom gnal ...« (Vihar 1999, V/2).

³¹ »What better instance / ... /, of the containment of the subversive force by the authority that has created that force in the first place: 'This thing of darkness,' Prospero says of Kaliban at the close, 'I acknowledge mine'.«

³² Henry Paine se je, kot pripoveduje Stracheyjevo poročilo, za ceno svojega življenja uprl strukturi kolonialnih razmerij.

³³ Greenblatt je kritiziral teze iz Hawkesovega dela *Shakespeare's talking animals*.

³⁴ Glej: Vickers, Brian: *Appropriating Shakespeare: Contemporary critical quarrels*. Yale UP: New Haven. Povzeto po: Hidalgo, Pilar: *The new historicism and its female discontents*, 1999.

³⁵ »There is subversion, no end of subversion, only not for us.«

LITERATURA

- BARKER, Francis in Peter Hulme: »Nymphs and reapers heavily vanish: The discursive con-text of the Tempest«. V: John Drakakis, ur.: *Alternative Shakespeares*. Routledge: London - New York, 1985, str. 191-205.
- BEKER, Miroslav: »New historicism, Shakespeare i intertekstualnost«. *Umjetnost riječi* XXXV, 1991, 4, Zagreb, str. 335-347.
- BRANNIGAN, John: *New historicism and cultural materialism*. Macmillan: London, 1998.
- CÉSAIRE, Aimé: *Une tempête: d'après »La tempête« de Shakespeare, adaptation pour un theatre negre*. Editions du Seuil: Pariz, 1969.
- DOLINAR, Darko: »Dialoškost in hermenevtika: Gadamer, Jauss, Bahtin. V: *Pri-merjalna književnost*, XIX, 1996, št. 2, str. 49-58.
- FOUCAULT, Michel: *L'Archeologie du savoir*. Gallimard: Pariz, 1969.
- FOUCAULT, Michel: *Histoire de la sexualite: La Volonte de savoir*, 1. zv. Gallimard: Pariz, 1976.
- FOUCAULT, Michel: »Nietzsche, genealogy, history«. V: D.F. Bouchard, ur.: *Language, counter-memory, practice: Selected essays and interviews by Michel Foucault*. Cornell University Press: New York, 1977, str. 139-194.
- FOUCAULT, Michel: *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977*. Collin Gordon, ur. Prev. Collin Gordon et al. Harvester: Brighton, 1980.
- GADAMER, Hans-Georg: *Wahrheit und Methode*. J.C.B. Mohr: Tübingen, 1965.
- GLISSANT, Edouard: *Introduction à une poétique du divers*, Gallimard: Paris, 1996.
- GREENBLATT, Stephen: »Learning to curse: Aspects of linguistic colonialism in the sixteenth century.« V: F. Chiapelli, ur.: *First images of America: The impact of the new world on the old*. University of California Press: Berkeley in Los Angeles, 1976, str. 561-580.
- GREENBLATT, Stephen: *Renaissance self-fashioning: From More to Shakespeare*. University of Chicago Press: Chicago in London, 1980.
- GREENBLATT, Stephen: »The improvisation of power«. V: *Renaissance self-fashioning*. University of Chicago Press: Chicago in London, 1980, str. 222-254.
- GREENBLATT, Stephen: »Invisible bullets: Renaissance authority and its subversion, Henry IV and Henry V.« *Glyph* 8, 1981, str. 40-60.
- GREENBLATT, Stephen: »Introduction: The forms of power«. *Genre* 7, 1982, str. 3-6.
- GREENBLATT, Stephen: *Shakespearean negotiations: The circulation of social energy in renaissance England*. Oxford University Press: Oxford, 1988.
- GREENBLATT, Stephen: »Martial law in the land of cockaigne«. V: *Shakespearean negotiations*. Oxford University Press: Oxford, 1988, str. 129-164.
- GREENBLATT, Stephen: »Towards of poetic of culture«. V: H. Aram Veeseer, ur.: *The new historicism*. Routledge: London, New York, 1989, str. 1-14.
- GREENBLATT, Stephen: *Learning to curse: Essays in early modern culture*. Routledge: New York in London, 1990.

- GREENBLATT, Stephen: »Learning to curse : Aspects of linguistic colonialism in the sixteenth century«. V: *Learning to curse*, Routledge: New York in London, 1990, str. 16-39.
- HAWKES, Terence: *Shakespeare's talking animals: Language and drama in society*. Edward Arnold: London, 1973.
- JUVAN, Marko: *Intertekstualnost*. DZS: Ljubljana, 2000. (Literarni leksikon. Študije; zv. 45)
- KERMODE, Frank, ur.: *The Tempest*. Methuen: London, New York, 1985.
- LAPLANCHE, J. in Pontalis, J.-B.: *Vocabulaire de la psychanalyse*. Presses universitaires de France: Pariz, 1981.
- MCLEOD, John: *Beginning postcolonialism*. Manchester University Press: Manchester in New York, 2000.
- The New historicism*. Veeseer, Aram H, ur. Routledge: New York in London, 1989.
- The New historicism reader*. Veeseer, Aram H, ur. Routledge: New York in London, 1994.
- NIETZSCHE, Friedrich: *Onstran do brege in zlega: Predigra k filozofiji prihodnosti*. Prev. Janko Moder. *H genealogiji morale: Polemični spis*. Prev. Teo Bizjak. Slovenska matica: Ljubljana, 1988.
- PORTER, Laurence M. (1995): »Aimé Césaire's reworking of Shakespeare: Anticolonialist discourse in *Une tempête*«. V: *Comparative literary studies*, 1995, 3, str. 360-381.
- Routledge encyclopedia of philosophy* (Version 1.0) London, 1998.
- SCHLEGEL, A. W.: *Vorlesungen über dramatische Kunst und Literatur*. Kohlhammer: Stuttgart, 1966. (Kritische Schriften und Briefe V) (Sprache und Literatur 33)
- SHAKESPEARE, William: *The complete works of William Shakespeare*. Peter Alexander, ur. Collins: London in Glasgow, 1978.
- SHAKESPEARE, William: *Vihar*. Prev. Milan Jesih. MK: Ljubljana, 1999.
- ŠKULJ, Jola: »Poststrukturalizem in Bahtinov pojem dialogizma«. V: *Primerjalna književnost*, XVI, 1993, št.1, 16-27.
- Sveto pismo stare in nove zaveze*. Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov. Svetopisemska družba Slovenije: Ljubljana, 1996.
- VERBINC, France, 1968: Slovar tujk. CZ: Ljubljana, 1968.

■ GREENBLATT'S INTERPRETATIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PROSPER AND CALIBAN

The paper presents some of the most characteristic features of the literary interpretative practice called new historicism whose main purpose is to point out the mutual agency of history and literature. New historicism renders possible the generation of new perspectives on these two spheres of human activity. The paper also states that the term new historicism denotes a very extensive and heterogeneous practice. This evokes the names of the theorists like Hayden White and Otto Mink on one side, and on the other it includes the literary interpretation that is, besides Greenblatt himself – the founder of this orientation, practised also by Stephen Orgel, Catharine Gallagher, Louis Montrose and others. The paper limits itself to the work of Greenblatt, precisely to those of his texts that are focused on the phenomenon called lin-

guistic colonialism. Particular interest is paid to the new historicist interpretations of *The Tempest* and more precisely to interpretations of the relationship between Prospero and Caliban. The segments of European theoretical thought (hermeneutics, Nietzsche, Foucault) on which the new historicism based its interpretative practice are pointed out briefly. In short its essence is in taking arbitrarily chosen nonliterary texts (reports, documents, journals) from their original context and confronting them with canonical literary works on one side and with a wider cultural and political context on the other. Some critical remarks provoked by the characteristic methodological mode of the new historicism are briefly considered. Its principal intention is to illustrate how Greenblatt was, in his later writings from his original post-colonial attitude that expressed itself in the treatise »Learning to curse«, unknowingly and unintentionally subject to colonial attitude and with it to colonial discourse. This means that he applied the very method of interpretative writing that beforehand he had strongly stated to be inappropriate for interpreting Shakespeare's dramas.

December 2000